
Rickul/Nuckö Hembygdsförenings Medlemsblad

Nr 4 December 2003 Årgång 11

Paten, nattvardskalk och oblatask från Rosleps kapell.

Foto: Nils Lagman

Rickul/Nuckö Hembygdsförening

Adress Rickul/Nuckö Hembygdsförening
c/o Brita Wiberg, Viktoriavägen 39,
125 34 Älvsjö

Postgiro 55 68 81 - 1

E-post hembygdsforeningen@home.se

Webbplats <http://hem.passagen.se/rnhem>

Ansvarig utgivare Göte Brunberg.

Redaktion Informationskommittén (Göte Brunberg, Inger Nemeth och Eva Heyman).

Tryckt av BG butiken, Stockholm.

Medlemsavgift 150:-, ungdomsmedlem (t.o.m. 25 år) 50:-.

Annonspriser 1/1 sida 1200:-, 1/2 sida 700:-, 1/4 sida 400:-, 1/8 sida 250:-.

Nästa manusstopp 2004-02-01.

Styrelse

Ordförande

Sven G Frejman (Pasklep), Landstormsvägen
18B, 762 51 Rimbo, tfn/fax 0175-713 65,
e-post sveng@home.se

Sekreterare

Brita Wiberg (Ölbäck), Viktoriavägen 39,
125 34 Älvsjö, tfn 08-99 32 26,
e-post b.wiberg@swipnet.se

Kassör

Gundel Stenberg (Ölbäck), Helsingörsgatan 18,
1tr, 164 44 Kista, tfn 08-752 60 22,
e-post gundel.stenberg@bredband.net

Övriga ordinarie ledamöter

Sture Koinberg (Roslep), Odelbergsvägen 74,
122 37 Enskede, tfn 08-659 69 81,
e-post sture.koinberg@koinberg.se

Bertil Nyman (Gutanäs), Blockvägen 5,
175 40 Järfälla, tfn/fax 08-580 370 49
e-post b.b.nyman@swipnet.se

Anders Peedu (Enby), Krassevägen 3,
169 33 Solna, tfn 08-27 03 06,
e-post anders.peedu@se.flextronics.com

Anne Schönberg (Spithamn), Inteckningsv. 50,
129 31 Hägersten, tfn 08-744 24 54,
e-post anne.schonberg@jm.se

Föreningens ändamål

(citat ur stadgarna paragraf 2)

"Föreningen skall värna om och levandegöra det estlandssvenska kulturarvet från Estland och Sverige, både i bevarandet av historien, nuet och utvecklingen framåt, genom att

- främja kulturella, konstnärliga, musikaliska och litterära intressen såväl i Estland som i Sverige.
- vara kontaktorgan för Rickul/Nucköborna i Sverige, samt informationsorgan i Sverige och Estland.
- i möjligaste mån försöka behålla och vårda den gamla hantverkstraditionen och bebyggelsen i vår egen svenskort.
- vara behjälplig vid reseevenemang till vår hembygd.
- bibringa våra yngsta och ungdomar de traditioner vi själva mottagit och bevarat, samt idka annan härmed förenlig verksamhet."

Innehåll

Ordföranden har ordet	3
Medlemsavgiften	4
Föreningens insamlingar	4
Nytt från Västra Kustens Skogsägare	5
Nuckö kommun under år 2003	6
Resultat av markåterlämningen i Estlands svenskbygder efter Sovjetunionens sammanbrott	8
Byombudsmöte	9
Kyrkoföremål på Historiska museet	10
"Hoppet", det enda kvarvarande segelfartyget byggt i Estland	11
Resan till Mormors Estland	12
Spithamns byalag 10 år!	13
"Om en underbar räddning"	14
Information från Estlandssvenskarnas kulturförening SOV	15
Deportationen till Sibirien	17
Julklapstips!	20

Ordföranden har ordet

Sven G Frejman

Verksamhetsåret 2003 är snart till ända. Valberedningen har åter börjat se över sammansättningen för kommande år. För att den estlandssvenska kulturen och vårt språk m.m. skall föras vidare, så anstränger vi oss särskilt för att få med vår nästa generation. Vi äldre får maka på oss vartefter ...

I vår hembygdsförening finns, förutom styrelsen, flera arbetsgrupper och kommittéer. Är Du intresserad av vår hembygd och vill engagera Dig för estlandssvenskheten, så finns det plats för Dig. Även om man får försaka en del fritid med ideellt föreningsarbete, så skapar det en bra kontakt med landsmän både i Sverige och Estland. Så tveka inte, ta kontakt med oss!

Vi har kommit in i den mörka och kalla årstiden. Åter har de flesta av oss blivit tvungna att bomma igen våra sommarstugor i Estland. Medan vi sitter hemma och kurar i mörkret, så kan vi tänka tillbaka på de sköna sommarkdagarna, de givande kulturdagarna i Nuckö med spännande utflykter varje dag, med midsommareldar och midsommardans och när värmen blev för påträngande var det skönt att svalka av sig i Östersjön.

Något om vad som har hänt sen sist och vad som kommer att ske:

Paraplyorganisation för alla estlandssvenskar – Redan 1995 bildades en samarbetsgrupp mellan SOV och hembygdsföreningarna. Gruppen hade till uppgift att samordna verksamheter och aktiviteter i de olika föreningarna. Av olika anledningar blev gruppen inte så aktiv under de närmaste åren därefter. Kanske berodde det på att varje hembygdsförening hade fullt upp att göra med återtagande av mark m.m. och inte hann med att fundera på något djupare samarbete.

En del av våra medlemmar undrar vilken ståndpunkt Rickul/Nuckö Hembygdsförening idag har i samarbetsfrågan och är intresserade av vad som händer i de andra föreningarna.

Vad beträffar "paraplyorganisationen", så är det inte aktuellt med något samgående de närmaste åren. Däremot har samarbetet mellan SOV och hembygdsföreningarna intensifierats. Vi träffas minst två gånger om året för att stämma av varandras aktiviteter och problem både i Sverige som i Estland.

Föreningens framtida verksamhet – Rickul/Nuckö Hembygdsförening har nu verkat i elva år. Det är kanske på sin plats att se över vår organisation och vår verksamhet. Vilka skall föreningens huvuduppgifter vara under de kommande åren? Jag återkommer om detta i nästa Medlemsblad.

Tillbakablick på det gångna året – Stadgeändringen om medlemskapet kom äntligen till stånd vid årsmötet. Nu krävs det inte längre att man skall vara est-

landssvensk Rickul/Nucköbo eller ättling till sådan för att bli ordinarie medlem i föreningen. Numera gäller att medlemskap är öppet för alla som är beredda att verka för och lever upp till föreningens ändamål. Det betyder att vi nu även kan få nya medlemmar bland de ester som bor i Nuckö kommun.

Som jag nämnde tidigare, så uppskattar jag mycket sommarens kultur dagar i Nuckö, då vi for runt i alla byar i Rickul och Nuckö och besökte vår närmaste stad Hapsal. Tack än en gång Ülo Kalm för det fina initiativet!

Arbetet med uppsättandet av vägskyltarna för att markera platserna för våra gamla historiska byar är nu klart.

Byombudsmötena har fortsatt. Byombuden är en viktig förbindelselänk, främst för oss som äger mark i Nuckö kommun.

Segelfartyget Hoppet – Den 24 september ägde ett intressant möte rum på segelfartyget (galeasen) Hoppet, som ligger vid Skeppsholmen i Stockholm. Hoppet är av särskilt intresse för oss Rickul/Nucköbor eftersom hon byggdes i Spithamn. Som framgår av en separat artikel i detta medlemsblad har man påbörjat ett projekt för att rusta upp Hoppet och återföra henne till Estland. Med på mötet var, förutom Bertil Nyman och jag från Hembygdsföreningen, även projektledarna och från Estland bl.a. Ülo Kalm och Vladimir Belovas från Nuckö kommun och Sten Westerholm, rektor för Svenska Folkhögskolan i Estland. Jag hoppas verkligen att projektet lyckas, så att vi snart får se henne ligga i den planerade hemmahamnen Derhamn.

Humanitär hjälp – Styrelsen har beslutat att även i år till jul lämna bidrag till 74 behövande i Nuckö kommun med 200 EEK per person.

Inför nästa år – Med detta medlemsblad följer inbetalningskort för medlemskap för det kommande året. Jag hoppas att Du betalar snarast innan det glöms bort. Det följer också med extra inbetalningskort, vilket ger Dig ett bra tillfälle att värva en ny medlem till vår förening, t.ex. vänner och bekanta, barn eller barnbarn. Lycka till!

Jag ber till slut att få tillönska alla medlemmar **EN RIKTIGT GOD JUL och ETT GOTT NYTT ÅR.**

Årsmötet 2004

Rickul/Nuckö Hembygdsförenings årsmöte 2004 kommer att hållas på Restaurang Lustikulla lördagen den 27 mars kl. 13.00.

Mer information kommer i nästa medlemsblad.

Medlemsavgiften

För närvarande är vi 777 medlemmar i föreningen. Medlemsavgiften för år 2004 är oförändrad: 150 kr för medlemmar och 50 kr för ungdomar t.o.m. 25 år.

Vi ber dig att så snart som möjligt betala in medlemsavgiften för år 2004. **För att du skall komma med i medlemsförteckningen, som sänds ut med nästa nummer av Medlemsbladet, måste vi ha din medlemsavgift senast den 10 februari.**

På medlemskortet finns en rad för härstammingsort. Var vänlig och fyll i den by i Rickul/Nuckö som du härstammar ifrån. Om du vill kan du ta med både din fars och mors hemby. Om du härstammar från annan ort, fyll i kommunnamnet. Att veta medlemmarnas härstammingsort är viktigt för oss då vi t.ex. skall ordna någon byinriktad verksamhet.

I år finns även ett extra inbetalningskort medlagt. Det kan du använda om du vill ge bort ett medlemskap till någon som du tror kan vara intresserad av att bli med i vår förening eller för att väcka någons intresse för sitt ursprung, t.ex. barn, barnbarn eller någon annan släkting. **Observera att efter den stadgeändring som beslutades vid årsmötet 2003 är samtliga medlemmar ordinarie medlemmar, oavsett härstamning.**

Föreningens insamlingar år 2004

Ända sedan starten har föreningen samlat in pengar för att användas till olika ändamål i Rickul/Nucköområdet. Medlemmarna har varit generösa och pengarna har kunnat utnyttjas på ett bra sätt. Självfallet används de insamlade pengarna endast för det ändamål som de skänkts till och utbetalningar görs efter styrelsebeslut.

År 2004 samlar vi in pengar till följande ändamål:

Humanitär hjälp till behövande i Nuckö kommun. Pengarna kommer att användas för att stödja de sjuka, handikappade och gamla som har det sämst ställt. Utbetalningar sker till midsommar och före jul.

Nuckö kyrka - Kyrkan är i stort behov av reparation. Den är den enda fungerande kyrkobyggnaden i kommunen. Den får inte förfalla!

Vård av kyrkogårdar - Pengarna används för att vårda samtliga kyrkogårdar i Rickul/Nucköområdet. Vår strävan är att alla kyrkogårdar skall vara välskötta i sin helhet.

Skolbussen - Se Erling Lembergs annons på denna sida.

Föreningen är tacksam för alla bidrag. Ditt bidrag behöver inte vara stort. Det kommer ändå att vara välkommet och visar att det finns ett intresse för den gamla hembygden.

Var med och ge ditt stöd till vår gamla hembygds framtid

Som du säkert minns, så tjatade jag i alla sammanhang om att du skulle köpa Enbypojkens berättelse "Hur orättvisa ödets gudinnor kan vara" för att vi skulle kunna skaffa en trafiksäkrare buss till Rickul/Nucköområdet. Tack till er alla som hörsammade min bön. Med er hjälp kunde jag skaffa en buss, som idag fullt utrustad transporterar vår hembygds framtid till och från skolan på ett tryggt sätt.

Nu till dagens bön: Bussen måste ständigt underhållas för att den skall tjäna sitt syfte. Sätt därför in en slant när du betalar medlemsavgiften! Det finns en särskild ruta som du kan kryssa när du vill bidra till underhåll av bussen. Var så säker på att skolbarnen sänder varma tankar till er gamla Rickul/Nucköbor. Stort tack på förhand från Enbypojken

Erling Lemberg

UPPROP!

Vi har dåligt med vinster till lotteriet vid årsmötet 2004. Hantverk, träslöjd och annat mottages med glädje.

Ring Karin Dalström, tfn 08-585 093 17, eller Ingeborg Gineman, tfn 08-642 59 53.

*Vi i redaktionen
önskar alla läsare
en
God Jul
och ett
Gott Nytt År
Göte Brunberg
Inger Nemeth
Eva Heyman*

Nytt från Västra Kustens Skogsägare

Bo Stenholm

Föreningen har ökat sin aktivitet under 2003 och vi kommer att ha avverkat betydligt mer än under säsongen 2002-2003. Vi har fått in fler avverkningsuppdrag på framförallt fastlandet.

En ny avverkningsfirma, Liivatee i Padise, har engagerats fr.o.m. april i år. Det är en känd firma i Estland med ett mycket gott rykte. Företaget äger självt en s.k. "harvester", dvs. en stor maskin som avverkar skogen maskinellt, samt en s.k. "forwarder", som transporterar trädstockarna från skogen till vägen. Liivatee började arbeta för oss i Höbring under april-maj och gjorde ett bra arbete. De har nu fortsatt både i Nuckö och på Ormsö.

Bokföringen har nu flyttats till redovisningsfirman Bilans i Hapsal med Merike Laur som ansvarig. Med hjälp av framförallt Lars Alexandersson och föreningens operative chef Ants Varblane har vi för första gången lyckats producera ett halvårsbokslut och nu även ett niomånadersbokslut.

Rapporteringen efter utförd avverkning har förbättrats kraftigt. Sussie och Kent Mählberg har utvecklat ett Excel-baserat system, där medlemmen mycket detaljerat kan se vad som har hänt på skogsfastigheten och det ekonomiska utfallet av avverkningen. Allt är mycket noga uppdelat och redovisat efter olika trädslag och inmätta kvantiteter. Även inkomsten från avverkningen delas noga upp på de olika trädslagen, massaved och sågtimmer så att man exakt kan se hur lönsamheten är.

En skogskurs har för första gången hållits på fastlandet under Rune Gårdhs ledning i och nära Roosta semesterby. Vi tackar än en gång Rune för en mycket lyckad kurs.

För första gången hade vi också ett tidigt styrelsemöte under hösten i Estland. Det ägde rum fredagen den 31 oktober i kommunalhuset i Birkas i Nuckö.

Varblane meddelade att vi under maj-oktober 2003 hade avverkat ca 3 300 fastkubikmeter i Nuckö och ca 1 000 fastkubikmeter på Ormsö, dvs. totalt ca 4 300 fastkubikmeter.

Under november och december 2003 planerar vi att avverka ytterligare minst 2 000 fastkubikmeter i Nuckö och lika mycket på Ormsö, dvs. totalt ca 4 000 fastkubikmeter.

När det gäller försäljningskontrakt har Varblane fått in anbud från vår nuvarande kund HM Puidukaubandus samt även från Stora Eesti. Stora Eesti har offererat framförallt på fastlandet.

Tyvär lyckades vi inte sälja flis till värmepannan i Birkas. Noarootsi Soojus köpte in flis från en annan leverantör som var något billigare. Vi försöker på nytt att knyta Noarootsi Soojus till oss som kund efter jul.

Varblane hade även fått i uppdrag av styrelsen att gå igenom avverkningsstocken, dvs. hur många inneliggande avverkningsorder vi har som är praktiskt möjliga att avverka och hur många kubikmeter det är. Det är nämligen så att inte alla inkommande avverkningsorder är möjliga att avverka. Det kan vara så att skogen ligger för långt från väg, eller i ett träskområde, eller ute på en liten ö.

Ett annat problem är våra alskogar. Al går för närvarande inte att sälja som massaved, vilken är vår största produkt. Pappersbruken kräver en blekningsprocess och därför köper våra kunder varken klibbal eller gråal som massaved. Om en skog består av övervägande alskog med inslag av t.ex. björk, vilket är väldigt vanligt hos oss, blir det kanske olönsamt att gå in i skogen och avverka björken.

Den avverkade skogen ska också säljas. Det kan vara så att vi väntar med en avverkning på grund av att priserna just då är för dåliga eller att vi inte har något kontrakt för just den aktuella avverkningen.

Detta var lite förklaringar till att det ibland inte händer något med inlämnade avverkningsorder.

Varblane anser nu att vi har ca 30 000 fastkubikmeter i inneliggande orderstock. Dock är ca 40 % av detta alskog, vilket minskar den inneliggande orderstocken till 18 000 fastkubikmeter. Om vi avverkar upp till ca 10 000 fastkubikmeter per säsong betyder det att vi hela tiden behöver nya avverkningsuppdrag.

Jag återkommer därför till mitt vanliga "upprop" till alla skogsägare:

1. Bli medlem om ni inte är det.
2. Skicka in avverkningsorder om ni inte redan har gjort det. De flesta får ganska bra betalt för den första gallringen, ca 100 EEK per m³ för massaved och mer för sågtimmer.
3. Om man inte gallrar och avverkar försämras skogen och det blir "negativ tillväxt".
4. Vi måste också sköta vår skog enligt estnisk lag.
5. Vår förening ger arbete till människorna som bor i området genom gallring, avverkning, plantering, sågning i sågverk och annan träindustri.
6. Vi betalar i källskatt till skattemyndigheten in 26 % av ersättningen till medlemmen. Drygt hälften av detta belopp går direkt till kommunen!

Bo Stenholm

Skarpnäcks Allé 9

128 35 Skarpnäck

Tfn/fax: 08-605 90 94

Mobil: 070-288 04 85

E-post: bo.g.stenholm@telia.com

Webbplats: <http://w1.864.telia.com/~u86413309>

Nuckö kommun under år 2003

Ülo Kalm, kommundirektör

Återigen nalkas slutet på ett år och då är det en lämplig tidpunkt att tillsammans påminna oss om vad året innebar för Nuckö kommun.

Översiktsplanen

Det viktigaste för oss är säkert kommunfullmäktiges godkännande av kommunens översiktsplan. Sammanställandet av översiktsplanen var ett omfattande och tidskrävande arbete, som utfördes i samarbete mellan kommunens tjänstemän och invånare. Generalplanen har fått beröm av länsstyrelsen i Läänemaa, som har rekommenderat de lokalförvaltningar som ännu inte är klara med sin generalplan att använda Nuckös som förebild. Generalplanen finns på kommunens webbplats www.noavv.ee.

Utvecklingsplanen

Under färdigställande är Nuckö kommuns utvecklingsplan för åren 2004-2007(2010). Den är som utvecklingsdokument lika viktig som översiktsplanen. Även utvecklingsplanen finns på kommunens webbplats www.noavv.ee. Vi hoppas att kommunfullmäktiges godkännande av den nya utvecklingsplanen kan ske före årets slut.

Utbildning

Perioden efter det att Estland återfick sin frihet har för varje år inneburit minskade födelsetal. Vårt daghem, som har 90 platser, använder bara halva sitt hus och även elevantalet i Nuckö grundskola började minska. Vi beslöt att bygga ett elevhem i den tomma delen av daghemmet för att ge möjlighet för de barn i Läänemaa, som har sociala problem hemma, att bo i elevhemmet och studera i Nuckö grundskola.

Den 1 september öppnades elevhemmet med 16 platser. Byggandet av elevhemmet möjliggjordes genom Utbildningsministeriets stöd med 400 000 EEK, till vilket kommunen lade 230 000 EEK. Möbler och inredning har köpts för pengarna på det EVP-konto, som Olga och August Luks barn Klara Larsson, Nils Luks och Allan Luks har skänkt till kommunen. Genom detta kom det in 133 368 EEK till kommunen. Ett hjärtligt tack från elever och kommun för det stora stödet och förtroendet!

Bygget av elevhemmet är inte färdigt och utbyggnad behöver ske för 12 platser. Vi har ansökt om ett kompletteringsbelopp av 701 000 EEK för utökning av elevplatserna och uppvärmning av huset med fjärrvärme. Vi hoppas få svar inom kort. Vår önskan är att avsluta bygget i mars nästa år. Mitt upprop till Er alla är: Den som har möjlighet och som vill följa familjen Luks godhjärtade initiativ och stöda Nuckö kommun, gör det absolut! Nuckö kommuns kontakttelefon är +372 47 24 350 och e-postadressen är vv@noavv.ee.

I år blev även projekteringen av Nuckö gymnasiums elevhem och idrottsanläggning klar. Arbetet har kostat 500 000 EEK. Byggandet kommer att kosta över 23 miljoner EEK.

Ekonomi

För 300 000 EEK har rörreparationer skett på Nuckö daghems uppvärmningssystem och Sutleps avloppssystem. Sutleps by fick fast uppkoppling till Internet, vilket kostade 120 000 EEK.

Kultur

Rickul/Nuckö Hembygdsförening stödde med 19 215 EEK färdigställandet av vägskyltarna för de historiska byarna. Kommunen placerade ut dessa i samarbete med representanter för hembygdsföreningen. Den tacknämliga åtgärden kommer att bevara ett stycke av vår historia till kommande generationer, något som annars skulle ha försvunnit i glömskans djup.

Hembygdsföreningen och Nuckö kommun anordnade i somras kultur dagar för att presentera Nuckö sockens historiska platser för intresserade. Jag tackar alla som deltog i kulturdagarna och kände intresse för vår historia och planerna för framtiden.

I år färdigställdes en stor översiktskarta, som placerades i Sutlep, och nya informationsbroschyrer för kommunen (på estniska-engelska och svenska-tyska).

Under förra århundradet fanns i Läänemaa det största antalet väderkvarnar i Nuckö, ca 100. Tyvärr är de alla idag borta. För två år sedan vände sig Juta Holst från Estniska friluftsmuseet och Rein Zobel från Estniska konstakademin till kommunen med förslaget att återskapa en Nucköväderkvarn. Gemensamt kom vi fram till att den skulle placeras i Sutlep. Nuckö kommun tog på sig att stöda projektet ekonomiskt och det utvecklades ett angenämt samarbete med studenterna på Tallinns tekniska högskola. Den högtidliga invigningen av kvarnen ägde rum den 24 juni inom ramen för kulturdagarna.

Ett angenämt samarbete har också skett med de studerande i landskapsarkitektur vid Estlands jordbrukshögskola, som under ledning av Sture Koinberg och Lennart Nord deltog i en kurs i landskapsplanering i Nuckö kommun. Som resultat av kursen fick kommunen sakliga förslag och nya färska idéer vad beträffar utformningen av infrastrukturen och utvecklingen av turismen i kommunen.

På hösten ägde även ett andra fältarbete rum, där studerande i naturgeografi och geologi vid Stockholms universitet, under ledning av Ann-Cathrine Hoppe med stöd av Göran Hoppe, undersökte den av den sovjetiska krigsmakten orsakade markförstörelsen, godsparkernas tillstånd, dricksvattnets kvalitet och användningen av jordbruksmarken. Helt säkert är

studenternas forskningsarbete till stor hjälp vid planeringen av Nuckö kommuns utveckling.

Markutnyttjande

I Nuckö kommun har marken återlämnats till de rättmätiga ägarna. En stor del av den lediga marken har privatiserats genom Läänemaas länsstyrelsens auktioner. Man kan säga att marken åter har ägare.

Med marken har även följt många nya förpliktelser för ägarna.

Markägarna betalar i markskatt tillsammans ca 1,5 miljoner EEK per år, som till 100 procent går till kommunen.

Från staten får skogsägarna gratis en skogsskötselplan, som innehåller rekommendationer för skötseln av skogen under de 10 närmaste åren. Skogsföreningen Västra kustens skogsägare har breddat sin verksamhet till Nuckö kommun och jag hoppas att skogsägarna får hjälp av skogsföreningen vid skogsskötsel och virkesförsäljning.

I Nuckö kommun finns många obrukade åkrar, som inte är vackra att beskåda varken för oss själva eller våra besökare. Flera husägare har vänt sig till kommunen och tagit upp frågan utgående från att det innebär eldsfara, och även dagens jordbrukare i Nuckö, som inte orkar kämpa med ogräset, vars frön sprids från åkrar i omgivningen som inte brukas. Jag föreslår alla markägare, som äger åkermark och inte brukar den, att se till att åkrarna slås åtminstone en gång om året. I kommunen finns bönder som har traktorer och slårtermaskiner och som är villiga att mot betalning slå Era åkrar.

Vägarna

Kommunen står under de närmaste åren inför ett arbetskrävande och kostsamt arbete - att i samarbete med markägarna mäta ut mark för kommunens vägar från privatmarken och låta den övergå till kommunen. En förteckning över de vägar som är nödvändiga för kommunens utveckling har godkänts av fullmäktige. De är markerade på de till översiktsplanen hörande kartorna. Jag ber alla markägare, vars mark genomkorsas av en kommunal väg och som idag inte är utmätt, om en förstående och stödjande inställning.

Man har i statens budget avdelat medel till kommunerna för reparation av kommunala vägar, och man tänker göra så även i framtiden. Nuckö kommun fick detta år 409 000 EEK. Under året reparerades vägarna i Sutleps centrum och i Skåtanäs och Gutanäs byar. Tillsammans med utvecklingsplanen fastställs kommunens vägghållningsplan för åren 2004-2007, som ligger till grund för användningen av reparationsmedlen.

Ett problem är igenväxningen av vägkanterna, som försvårar körningen på vägarna och gör att vägbanorna torkar långsammare. Vi ber de markägare, vilkas marker gränsar till vägar eller genomkorsas av vägar,

att finna möjlighet att rensa vägkanterna till ett avstånd av 5 m från vägbanan. Kommunens miljöföreskrift, punkterna 48 och 49, ger kommunledningen rätt att straffa dem som inte uppfyller sina förpliktelser.

Kyrkor och kyrkogårdar

Rickul/Nuckö Hembygdsförening utförde i somras konservering av de delvis nedfallna gavelmurarna på Rosleps kapell. Nuckö kommun fortsätter insamlingen av medel för återuppbyggnad av Rosleps kapell. Till kommunens konto har inlutit 44 129 EEK. Totalkostnaden för återuppbyggnaden är beräknad till 8 miljoner EEK.

Genom stöd med 700 000 EEK från Fornminneskyddsverket fick Nuckö kyrkas altarrum ett nytt trätak. För att byta ut taken på kyrkan och tornet hoppas vi nästa år få ett tillskott på 1,5 miljoner EEK.

Digitala kartor och register över begravda har färdigställts för Nuckö och Sutleps kyrkogårdar. För att inventera Rosleps kyrkogård hoppas vi få stöd nästa år.

Stöd

Klara Larsson, Nils Luks och Allan Luks stödde inköpet av möbler och inredning till Nuckö skolas elevhem med 133 368 EEK.

Rickul/Nuckö Hembygdsförening har det första halvåret stött 74 ensamma, åldriga eller handikappade personer med tillsammans 14 850 EEK.

Familjen Maj-Britt och Manfred Nibon stödde anordnandet av en julfest för Nuckös åldringar med 1 500 EEK.

Genom försäljning av Erling Lembergs minnesbok har det kommit in 1 800 EEK för reparation av skolbussen.

I Nuckö kommuns namn tackar jag alla, som under det gångna året har gjort sitt yttersta för vår gemensamma hemkommun Nuckös bästa.

Jag önskar Er alla En Glädjeric Jul och många härliga framgångar och att alla önskningar uppfylls under det nya året 2004!

Resultat av markåterlämningen i Estlands svenskbygder efter Sovjetunionens sammanbrott

Sigrid Hedin, Kulturgeografiska institutionen vid Uppsala universitet

Efter några års arbete är nu min avhandling i kulturgeografi om markåterlämningen i Estlands svenskbygder färdig. Återlämningen av mark grundar sig på en lag från 1991. I denna lag fastställdes att mark som Sovjetunionen nationaliserade 1940 skulle återlämnas till den som ägde marken då eller dennes arvingar. Återlämningen i Estland är på intet sätt unik eftersom de flesta tidigare kommunistiska staterna i Central- och Östeuropa har möjliggjort privat markägar sedan 1989. Visserligen har sättet att privatisera mark varierat, men återlämning av nationaliserad egendom har även förekommit i andra länder. Det som gör situationen i Estlands svenskbygder speciell är att många personer som var berättigade till återlämning av mark där var bosatta utomlands. Detta beror på att större delen av den svenskspråkiga befolkningen i områdena flyttade till Sverige under andra världskrigets slutskede.

Återlämningens omfattning

I avhandlingen har jag undersökt markåterlämningsprocessen på olika sätt. För det första ville jag ta reda på hur många fastigheter som hade återlämnats. Därför jämförde jag fastighetsregister från 1930-talet med dagens register över återlämnade fastigheter. För att undersöka om markåterlämningen hade utvecklats sig olika delade jag upp Estlands svenskbygder i områdena Nargö, Rågöarna, Vippal/Korkis, Rickul, Nuckö, Ormsö och Runö.

Intresset för återtagande av mark i svenskbygderna har varit stort. Även om en fastighet var återlämnad var det emellertid inte självklart att hela 1930-talets fastighet hade återtagits. I en del fall fanns ny verksamhet på marken, i andra fall fanns inget intresse att ta tillbaka all mark. Genom en statistisk analys kunde jag konstatera att mark som låg nära vattnet har varit mer eftertraktad än mark belägen inåt landet. Detta indikerar att mark främst kan komma att användas för rekreation, till exempel uppförande av fritidshus.

Markåterlämningens omfattning varierade mellan de olika områdena, mycket beroende på hur återlämningsprocessen hade fortskridit i de olika kommunerna områdena tillhör. I Nuckö kommun kom man igång tidigt med processen, medan det gick betydligt långsammare på Rågöarna. Det senare berodde delvis på att dessa hade varit militärområden, men också på att de lokala myndigheterna i Paldiski, som skötte åter-

lämningen där, har haft en något negativ inställning till återlämningsprocessen.

Markägarna och marken

Den andra frågan jag ville besvara var varför de nygamla markägarna hade valt att ta tillbaka marken och hur de planerade att använda den. Svaren på dessa frågor fick jag genom att under 2001 skicka ut en enkät till personer som återfått mark i Estlands svenskbygder och var bosatta i Sverige, Estland, Storbritannien, Kanada eller USA. Intresset att delta i denna undersökning från markägarnas sida var stort. Hela 77 procent av de utskickade enkäterna återsändes i ett sådant skick att svaren gick att bearbeta.

Enkätsvaren visade att markägandet främst hade en emotionell betydelse för de markägare som var bosatta utomlands. Det viktiga med processen var att se till att marken återgick i släktens ägo. Dessa markägare hade heller inte nyttjat sin mark i någon större omfattning. Markägare i området som idag är bosatta i Estland ville oftare ha tillbaka egendom för att få tillgång till skog och mark som de kunde använda för eget bruk. Dessa markägare hade också i högre grad använt den återlämnade egendomen, men egentligen bara för att tillgodose det egna behovet av livsmedel och ved. Av enkätsvaren framkom också att samägandet var mer utbrett bland markägarna som var bosatta utomlands än i Estland.

Markåterlämningen belyst av utvecklingen i fem byar

Jag tittade även närmare på hur markåterlämningen hade fungerat i fem utvalda byar. Byarna låg på olika avstånd från havet och hade olika etnisk sammansättning under 1930-talet. Tre av byarna, Gutanäs (Kudani), Klottorp (Suur Nõmmküla) och Spithamn (Spithamni), var belägna i Nuckö kommun. Två byar, Apelka (Alliklepa) och Brask (Braski), låg i dagens Padis kommun. Från dessa byar intervjuade jag 16 personer som hade återtagit mark. Dessutom intervjuade jag sex personer som varit berättigade till återlämning av mark i byarna men avstått. De intervjuade personerna var bosatta i Estland och Sverige.

Från studien av markåterlämningen i de olika byarna kunde jag konstatera att en högre andel fastigheter hade återlämnats i de två byarna belägna nära havet, Spithamn och Apelka, men också i Brask. I Brask var andelen ester högre under mellankrigstiden än i de andra byarna. Detta kan indikera att behovet av att återta mark har varit mindre hos personer som varit bosatta i Sverige efter andra världskriget. Undersökningen visade också att även om en fastighet var återlämnad hade man inte alltid återtagit hela arealen.

Ofta var marken i bykärnan återtagen, medan utmarker inte hade återlämnats i lika stor utsträckning. Dessutom kunde man se att 1930-talets fastigheter bitvis hade delats mellan släktingar som hade varit berättigade till återlämning av samma fastighet. Det var också vanligt att fastigheter samägdes av markägarna som bodde utomlands. Markåterlämningen har således resulterat i en delvis ny fastighetsstruktur.

Genom att intervjua dem som inte återtagit mark ville jag undersöka vad som var orsaken till att mark inte hade återtagits. Intressant att notera är att de flesta av dessa hade tänkt eller hade till och med fyllt i en ansökan om återlämning. Av olika anledningar hade de valt att inte fullfölja processen. Under intervjuerna framkom inga belägg för att fastighetens läge hade haft en avgörande betydelse.

Markåterlämningen och landskapet

Med hjälp av de olika undersökningarna, registersammanställningen, enkätundersökningen och studien av byarna, ville jag slutligen se om markåterlämningen kunde spåras i landskapet. Landskapet hade självklart förändrats en hel del under de 50 åren av sovjetockupation. I de flesta av byarna fanns inte längre bebyggelsen som existerade på 1930-talet kvar. Dessutom hade åkrar slutat att brukas eller slagits samman som en konsekvens av det storskaliga jordbruket som var rådande under sovjettiden.

Inte i någon av byarna nyttjades återlämnad mark i någon större omfattning. I Gutånäs och Klottorp fanns spår av den tidigare kolchosverksamheten i form av byggnader. I viss mån odlades marken fortfarande där, men en hel del åkermark låg också i träda eller var igenvuxen med sly. Anledningar som angavs varför marken inte brukades var bland annat att pengar saknades. I en del fall då marken samägdes var det också svårt att komma överens om vad man skulle göra med den. I Spithamn hade emellertid en del markägare byggt sommarstugor på återlämnad mark. I Apleka förekom både nybyggda fritidshus och sådana som uppförts under sovjettiden.

Nybyggda hus i Spithamn.

Foto: Göran Hoppe

Markåterlämningen och framtiden

Nu har det gått mer än tio år sedan lagen om återlämning av mark stiftades i Estland. Processen kan snart betraktas som avslutad. I min avhandling har jag undersökt resultaten av markåterlämning de första tio åren. Det kommer emellertid att bli intressant att forska vidare om vilket långsiktigt resultat processen kommer att ha för bygdernas utveckling och inte minst landskapet. I dagsläget ser det ut som om få markägare kommer att återuppta det jordbruk förfäderna tidigare bedrev på marken. Marken kommer snarare att användas för att bygga fritidshus på. Försäljning av mark kan också komma att tillta. Detta kan bli vanligt vid exempelvis generationsväxlingar, eftersom kommande generationer av markägare kanske inte har en lika stark emotionell koppling till förfäders marker som dagens.

Byombudsmöte

Göte Brunberg

Byombudsmöte hölls den 7 oktober på Roslagsgatan 57.

Sammanställande Ingvald Luks framförde att byombuden fortfarande har en viktig roll att fylla i och med att det växer upp fler och fler svenskägda hus i kommunen. Det krävs personer med lokal kännedom som man kan vända sig till och rådgöra med om man får problem.

Ingvald beskrev hur han hade löst ett problem, som säkert många andra står inför, nämligen att få en hustomt avstyckad från en fastighet som han äger tillsammans med sina syskon (en artikel om detta kommer i nästa Medlemsblad).

Vägskyltarna för de "historiska" byarna har blivit uppsatta. Det har blivit ett par felaktigheter i uppsättningen och i informationen på skyltarna, bl.a. i den för Rosta by. Kommunen vill inte sätta upp någon skylt i centrum på gamla Rickul by, med motiveringen att den är en existerande by för vilken det redan finns officiella vägskyltar.

Manfred Nibon berättade om det gemensamma möte med estniska och svenska byombud som ägde rum i Birkas i maj. Kommunen kommer att ta krafttag mot nedskräpningen i naturen och även se till att man håller god ordning på sina gårdar. I yttersta fall kommer man att ta till föreläggande om städning.

Göte Brunberg gav en kort beskrivning över Nuckö kommuns översiktsplan. Sture Koinberg skall försöka att ta fram kopior till byombuden av den detaljerade karta som medföljer översiktsplanen.

Sture Koinberg berättade om den kurs i landskapsplanering som hade ägt rum i Nuckö. Vid kursen hade man bl.a. studerat den planerade vägförbindelsen mellan Skåtanäs och Uuemöisa och det stora sommarstugeområdet i Derhamn.

Kyrkoföremål på Historiska Museet

Agnes Callenmark

På SOV:s hembygdsdag den 6 september 2003 på Historiska museet visades kyrkoföremål bl.a. från Rosleps kapell. Intressant att äntligen få se det som jag funderat så mycket över i många år.

Jag fick också vara med på museet när Nils Lagman fotograferade föremålen den 8 och 9 september. Föremålen som plockades fram av museets personal, Marie-Louise Franzén och Göran Tegner, var bland andra följande:

- Tavla, Kristusbild i korsstygnbroderi på ljusblå botten. Sydd av Auguste von Taube 1836.
- Kalkduk i röd silkessammet med påsytt guldkors i mitten.
- Vit kalkduk med knypplad spets.
- Vit kalkduk med vackert tryck, vågformat band med strösslade blommor och prickar.
- Kalk, tillverkad 1691 av Gabriel Lübkem i Reval (se fotot på framsidan).
- Oblatask i silver med lock, delvis förgylld, och paten i silver (se fotot på framsidan). Tillverkade

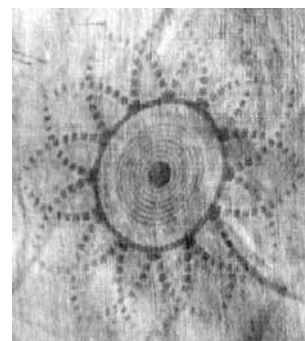

Krucifix. Texten lyder: "Detta gjorde jag för Dig, Hwad gör Du för mig". Foto: Historiska museet

av guldsmeden Wolter Marten Dreier i Hapsal, död 1739.

- Krucifix av trä, målat (se fotot nedan t.v.). Rustikt arbete från början av 1800-talet. Figurens höjd 55 cm. Korsets höjd 110,5 cm.
- Vinkanna i tenn. Inskription M Rösler (se fotot nedan t.h.).
- Ett par trearmade ljusstakar i nysilver med skaft i form av baluster. I botten stämpel P. Sevrjugin.
- Bägare i tenn, gjuten. Svensk tillverkning av S. Ollers 1935.
- Träkista, grönmålad på brun botten, enkelt arbete.
- Porträtt av kronprins Gustaf Adolf den 3 juli 1932. Signerat. Glasinramat med brun träram.

När det gäller den vita kalkduken som har ett vackert tryck, vågformat band med strösslade blommor och prickar, är det någon som minns denna duk? Det jag funderar över är hur trycket är gjort. Är det stämplat med blocktryck (potatistryck)? Jag har lovat Historiska museet att informera dem om det är någon som vet. Ring mig, tfn 08-720 75 01.

Nu skulle jag vilja att föreningen sammanställer en liten skrift med bilder och text på kyrkoföremålen för försäljning till Rickulbor och andra intresserade.

Vinkanna med inskription M. Rösler. Foto: Nils Lagman

"Hoppet", det enda kvarvarande segelfartyget byggt i Estland

Hans Bolöv

Galeasen "Hoppet" byggdes 1925-27 på stranden i Spithamn. Båtmästare var Mathias Schönberg och arbetslaget bestod av Alexander, Alex, Paul och Alfred Schönberg. Längden är 20 m och bredden 6,1 m. Hon har klipperstäv och riggades med typisk estlandsvensk rigg med gafflar och fick ca 300 kvadratmeter segel.

Hoppets allra första långa resa gick från Hapsal till Stockholm med last av potatis. Efter försäljning till Finland 1928 seglade hon huvudsakligen i finska skärgården och ibland till Stockholm med virke. Som så många andra finska skutor blev Hoppet 1944 rekviderad till Hangö för att i fortsättningskrigets slutskede transportera tysk trupp och materiel till Estland. Med gevär i ryggen beordrades skepparna att med full fart ramma stranden för att snabbt kunna lossa mannan och materiel. De flesta skutorna slutade på havets botten eller slogs sönder på stranden, men Hoppet klarade sig någorlunda oskadd och kunde återvända till Finland. 1947 såldes Hoppet till Saltvik på Åland och gick i fraktfart till 1965, då hon såldes till Stockholm där hon blev liggande som nöjesbåt vid Strandvägen.

Mellan 1965 och 1982 förföll Hoppet allt mer och vid mina besök ombord blev jag alltmer orolig för att hon skulle sluta som vrak vid Strandvägen. 1982 förvärvades hon av paret Westberg-Strandborg som gjorde omfattande renoveringsarbeten, dock inte alltid så grundliga som hade önskats.

Hoppet köptes 2000 av Filip Sauer, som gjorde resor bland annat till Gotland. Hemmahamnen blev Skeppsholmen i Stockholm, där Hoppet även medverkade i TV-serien "Skeppsholmen" som för närvarande går i repris i TV.

Insamlingsstiftelsen Hoppet av Spithamn

Av en tillfällighet träffades jag och Birgit Eldh under en Tallinnresa förra året och vi fann snart att vi båda hade intresserat oss för Hoppet. Birgit hade träffat Filip Sauer på Gotland vid en av Hoppets resor dit. Hon hade fastnat för skeppets skönhet och ursprunget i Spithamn och börjat planera för att återföra henne i estlandsvensk ägo. Själv hade jag tillsammans med min svärfar Alfred Schönberg, som ju hade hjälpt till vid bygget av Hoppet, regelbundet diskuterat med de olika ägarna om möjligheten att rädda Hoppet från att förfalla, men ingen ekonomisk lösning kunde hittas.

Birgits och min lösning blev att bilda "Insamlingsstiftelsen Hoppet av Spithamn".

Stiftelsen har under 2003 lyckats förvärva Hoppet från Filip Sauer. Syftet är att sätta henne i bästa tänkbara skick med bibehållande av traditionella metoder samt att ge henne ett "evigt liv", så att hon kan segla i sina gamla farvatten som skolskepp och vara ett levande museum för kommande generationer. Hon är

K-märkt av Statens sjöhistoriska museers fartygsråd som *kulturhistoriskt mycket värdefull*.

Hoppet ligger fram till den 17 april 2004 i torrdocka på Beckholmen, där hon genomgår en omfattande renovering av akterskeppet. Arbetet leds av Christer Gustavsson, som till sin hjälp har bl.a. Jorma Friberg från Aibolands museum. Vi önskar hjälp av frivilliga för allahanda arbeten, såväl enkla som svåra.

Arbetet vid denna första dockning omfattar rivning av kajuta och akterdäck, avlägsnande av maskin och mesanmast, byte av spant och andra bärande delar samt av viss bordläggning. Nytt virke har fällts på Birgits marker i Spithamn och sågats i Birkas. Torrt virke till spant har inhandlats i Sverige.

När dockningsperioden är slut i vår återstår fortfarande mycket arbete med akterskeppet och givetvis resten av skeppet. Vi räknar med att tidigast vara klara med renoveringen under 2005, allt under förutsättning av att vi kan få in tillräckligt med pengar till stiftelsen från intresserade estlandssvenskar och andra. Totalt beräknas renoveringsprojektet kosta ca 2-3 miljoner kr, till detta kommer driftskostnaden i framtiden. Under renoveringstiden, som sker med erfaren arbetsledning från Sverige, kommer vi även att ge en ny generation estländare möjlighet att lära sig traditionell skeppsbyggnad, en konst som inte har varit möjlig i Estland under 60 års ockupation.

Samarbete sker med Donnergymnasiet på Gotland, Aibolands museum i Hapsal samt Svenska folkhögskolan i Estland och Finland. En stödförening i Estland är under bildande av Alar Schönberg och i Sverige är Einar Hamberg tillfrågad som bildare.

Insamlingsstiftelsen Hoppet av Spithamn har kontrollgironummer 90 19 25-8.

Styrelsen består av följande personer: Birgit Eldh (ordförande), Hans Bolöv, Sten Westerholm, Stefan Sandqvist, Jorma Friberg, Jutta Holst och Filip Sauer. Projektledare är Christer Gustavsson.

Hoppet av Spithamn.

Foto: Filip Sauer

Resan till Mormors Estland

Anneli Wallin

Min mormor var Maria Engström f. Westerberg, dotter till Christian Westerberg och Mare f. Stenberg. De bodde i Derhamn i Skogvaktarstugan. 1916 åkte Maria till Finland för att tjäna i familj, därifrån kom hon till Mora Folkhögskola i Dalarna, och träffade min morfar Einar Engström. I Mora blev mormor

kvar resten av sitt liv och där föddes min mamma Marina.

År 2001, då var det över 80 år sen mormor lämnade Derhamn, gjorde jag, mamma och min syster vår första resa till Rickul. Vi återvände förra året och i år reste jag och pojkvännen över själva med bil. Det är ju så fantastiskt härligt att få komma tillbaka! Att åka till Rickul är lite som att åka tidsmaskin, för bakåt i tiden åker man ju, när man tar av i Linnamäe och åker mot Derhamn. Det är en helt annan "puls", vi blir tvungna att slå av på takten, det är så skönt med det enkla - inga stora braskande reklamskyltar, ingen blinkande neon. Visst, Roosta camping har satellit-tv och Internet, men de typiska estniska hemmanen ligger ju där bakom buskarnas ridåer, gråa stockar och plankor, höns, skällande hundar och en röjd liten teg för köks-trädgården. Hela vägen ut går det att se spår av gamla gårdar, gamla odlingar - förstår att andra världskriget ställde till det, ryssar och tyskar om vartannat.

Tänk att få resa till Estland och i verkligheten få se vad mormor berättade om, för visst berättade hon... Morbror Antons tavlor hängde inne i rummet som en ständig påminnelse om barndomshemmet - Skogvaktarstugan, skogen och stranden. Jag fick höra om när hon och brodern Anton vallade korna och hur rädda de var när några i syskonskaran var hemma själva och ryska sjömän sökte skydd en stormig natt, hur de fick gå till skolan i Roslep, vad som händer när man öser sand på en nytjärad båt... Och om stenen i skogen, därunder gick det att söka skydd för regn och att elda.

Var gång jag återser omgivningarna i Rickulbygden så har det skett en liten förändring, ett nytt hus, en röjd markplätt, skog som avverkats. Allt känns så bra - alla vill ta hand sin hembygd, och i de hemvändande estlandssvenskarnas händer vilar den nu tryggt. Förstår att brädgården/järnhandeln i Hapsal gör lysande affärer. (Hapsal är en fantastisk plats också!)

Än kan jag väl känna att man tränger sig på, när man kommer med bil eller cykel, pekar, tittar. Kanske kör lite fel och måste vända in på någons äga - fast de bofasta är väl vana vid det här laget? Hur många är vi inte som kommer varje år för att se var huset låg, skolan som mor eller far gick i, eller i mitt fall mormor.

Min mamma ville att jag i år skulle ta kort på Hörbrings skola där hennes morbror Anton undervisade och bodde med deras mor - men jag vågade inte, fick för mig att den som eventuellt bodde där skulle busa hunden på mig!, och osäker på exakt vilket hus det var - men jag gör väl ett nytt försök nästa gång. (Ursäkta, redan nu, du som kanske bor där.)

Och vi är många som försiktigt gått bland gravstenarna och korsen på Rosleps kyrkogård - namn man känner igen, släktingar. Listan över gravplatserna och kartan är till ovärderlig hjälp för oss som söker. Hoppas någon vill fortsätta inventeringen av gravarna och att reparationerna på kapellet fortsätter. Jag jobbar själv säsong på kyrkogård och det kliar lite i fingrarna när gräset vuxit sig långt och gravstenar tippat omkull. Rosleps kyrkogård är en fin plats och med de stora träden omkring känns det som om kyrkorummet tillfälligt flyttat ut, som en stor grön sal att gå i och med anfäderna bredvid sig.

Jag tror nog att mormor är glad i sin himmel att jag åker och "ser", glad att det utvecklas, går framåt. Tänk om "pooden" (affären) funnits i Derhamn när hon var liten! Tror hon skulle rynka lite på näsan åt det lilla hyreshuset på Skogvaktartomten, men skulle nog ändå kunna tänka sig att hyra en lägenhet. Mormor längtade nog, som jag gör nu, efter att få höra havet när man lagt sig på kvällen. Sandstränderna utmed kusten duger lika gott som vilken Kanarieö eller Riviera som helst, även om det är tallar som vajar istället för palmer.

Har också tagit med mig "en bit" av Derhamn hem, och även Spithamn - många fina stenar har jag samlat, de glittrar, skiftar färg och är just så outgrundligt gåtfullt vackra som stenar ska vara. Det är tryggt att ha dem, titta, känna på och de kommer från mormors strand, hon kollade nog också efter fina stenar när hon lekte nere vid stranden.

Det är mycket kvar att utforska. Den gångna sommaren hann vi bara med "ett svep" ut på Nuckö, gick lite vid kyrkogårdarna. Ska ta en ordentligare titt kring Birkas och skolan. Drömmer lite om att få kunna gå en sommarkurs där - som morbror Anton, han var på körläger och lärarseminarier och sånt där vad jag förstått. Och någonstans i Roslep in i skogen, bakom Yngve Petterssons stuga, ska den där stenen finnas som mormor och Anton så gärna stannade vid. Vi glömde ju kompassen och vågade oss inte riktigt in och leta. När jag ser den på tavlan Anton gjort, tänker jag lite på en fornlämning, en sten ligger ju som ett tak över två andra. Hoppas att få se den, så lätt förgås inte stenar på 80 år, den borde finnas kvar.

Nog har också jag en dröm om att få bygga mig en liten stuga och lära mig språket. Det känns helt rätt -

för också jag är ju lite estlandssvensk. Och det verkar som om det på sommaren händer en massa skoj just runt Rickul/Nuckö, och det över generationsgränserna med, inte bara ägornas gränser.

Försöker härma estniskan, uttala ord från skyltar, matvaror och tv. Tror nog att det går att lära sig en bit i taget – det är faktiskt riktigt kul och jag har inhandlat ordböcker och parlör i Hapsal. Får intrycket att folket i Estland har en lite sträv vänlighet, kan misstolkas som butterhet, men de är stolta, och har överlevt flera olika härskares viljor.

Jag kan nu det som mormor inte kunde; resa fritt in och ut i Estland, jag har möjlighet att gå på stranden vid Derhamns udde, cykla till Spithamn, besöka torget i Hapsal. Det är en mycket speciell känsla, det är väl kanske sentimentalitet blandat med nostalgi? Men jag har läst någonstans att vi människor mår bra av det!

Varje gång jag åker ut till Rickul och Derhamn med omgivningarna och ser gårdarna, ängarna och skogen, känner doften från havet, vinden i håret då jag går på "mormors strand" – ja, då vet jag också att det mormor berättade var alldeles sant.

Spithamns byalag 10 år!

Inger Nemeth

Vid Spithamns byalags möte den 6 oktober 2003 i Sollentuna firades 10-årsjubileum. Nu har vi träffats minst två gånger om året i tio års tid. 39 personer deltog i mötet, som vår ordförande Sven Borrman öppnade genom att inviga den nya byalagsklubban som Lars Melin skänkt och som Sven skurit in byns gamla bomärken i.

Sven refererade från midsommarmötet som hållits på plats i Spithamn den 24 juni. Där var både svenska och estniska markägare i byn närvarande, faktiskt deltog nästan samtliga ester i byn. Mötet tockades av Jutta Holst. Sven hade gjort en sammanställning av byns bakgrund och historia som delades ut på mötet, i både svensk och estnisk version. Mötet utsåg också Juhan Ringberg som byombud i Estland.

Eftersom flera inbrott har skett i Spithamn under senare år diskuterades på midsommarmötet åtgärder som kan motverka detta. Förslag framfördes om att installera larm som kopplas till någon boende i byn. Det är viktigt att visa att man har larm, det kan verka avskräckande och en stark sirén är bra att ha. Dialog har förts med gränsvakten, Piirivalve, i Bergsby angående inbrotten. Om man ser att ett inbrott sker eller är på gång så kan man ringa dit. De kan då spärra av vägen vid Bergsby. De kan även skicka en bil till Spithamn. Man kan även larma hemvärnet i Növa, de har dock en restid på en halv timme. Kommunen har två bilar med halvpolisiära befogenheter, dock är kommunen stor till ytan.

I byn är fler hus under byggnation. Det kommer att bli fler besökare, mer utnyttjande av båtplatser, stränder, parkeringar. Mest aktuell är frågan om sophantering. En omröstning angående beställning av sopcontainer gav resultatet att 15 fastighetsägare var positiva och 2 negativa. Bestämde att Sven Borrman undersöker kostnader för sopcontainer. Turister rör sig företrädesvis på udden samt på stranden, dessa områden tillhör kommunen och naturreservatet. Kommunen bör tillfrågas om de kan bekosta sopcontainer på dessa platser. De bör i så fall placeras så att de syns när turister passerar byn så att de ej slänger sopor i naturen.

Övrigt som diskuterades på midsommarmötet var bl.a. att lösspringande hundar inte får förekomma i byn. Gräsbränning får ske senast två veckor efter snösmältningen. Midsommarmötet beslöt att upprepas varje år.

Mötet i Sollentuna fortsatte med att Sven redogjorde för ett möte som han haft med Ülo Kalm i september. Då diskuterades bl.a. vägen genom byn och ut till udden. Vägen genom byn är statlig. Vägen över Gjarda, det stora gårdet, och ut mot udden ligger nu på privat mark. Kommunen måste därför ordna med servitut på den vägen, vilket blir dyrt för kommunen och därför har Kalm ett förslag och en önskan om att markägarna ska skriva gåvobrev till förmån för kommunen. Mellan Gjarda och udden ligger Lagghlete, en öppen plats i det skogsområde som löper längs udden. Detta område lyder nu under naturvårdsenheten. Det får inte användas som parkeringsplats för besökare ut till udden. Därför ska nu en bredare väg röjas från Lagghlete och ut till udden så att bussar och bilar med besökare både ska kunna parkera och vända där. Det skall även ordnas en camping ute på udden och en mellan byn och ån.

30 kilometers hastighetsbegränsning genom byn kommer att genomföras. Vägen Bergsby-Spithamn kommer att beläggas med oljegrus inom en tioårsperiod. Kalm lovade dock att skynda på ärendet eftersom byn byggs ut i en allt raskare takt.

För att försvåra inbrott och tillfart till byn genom skogen från Derhamn är nu vägen till och från Derhamn blockerad av stora stenar i Spithamn.

Byalaget kommer att beställa sopcontainer för uppställning i byn under tiden april/maj-sept/oktober. Om femton stugägare delar på kostnaden blir den ca 20 SEK per månad.

En gångväg till stranden mellan Sevres och Henders tomter kommer att ordnas nästa år, detta för att undvika spring över privata tomter.

Ett förslag till stadgar presenterades vid mötet för att antas vid nästa möte, då även en ny ordförande kommer att väljas. Val kommer även att ske av sekreterare, kassör och byombud. Till valberedning utsågs Sven Borrman och Inger Nemeth.

Nästa möte äger rum måndagen den 15 mars 2004.

"Om en underbar räddning"

Carl Russwurm, efter en anteckning i kyrkboken från Nuckö

Denna berättelse om tre pasklepbors vådliga färd på ett isflak till Finlands kust publicerades i *Illustrierter Revalcher Almanach für das Jahr 1855*. Författare är den kände skildraren av estlandssvenskarna Carl Russwurm. Berättelsen är en till tyska översatt anteckning, som prosten Gustaf Carlblom gjorde år 1796 i kyrkboken för Nuckö församling. I översättningen från tyska av Russwurms berättelse har satsupbyggnaden behållits, men språket och ortsnamnen har moderniserats.

Von einer wunderbaren Rettung.

Am 13. März 1796 frühmorgens gingen Dückers Matths, 48 Jahr alt, sein Sohn Anders von 19 Jahren und Christians Christian von 17 Jahren mit Christians Matths bei der Spitze Tällnäs unter Pasklep aufs Eis, um Seehunde zu fangen. Es erhob sich aber ein Südwind, der das Treib-

Början på Carl Russwurms berättelse.

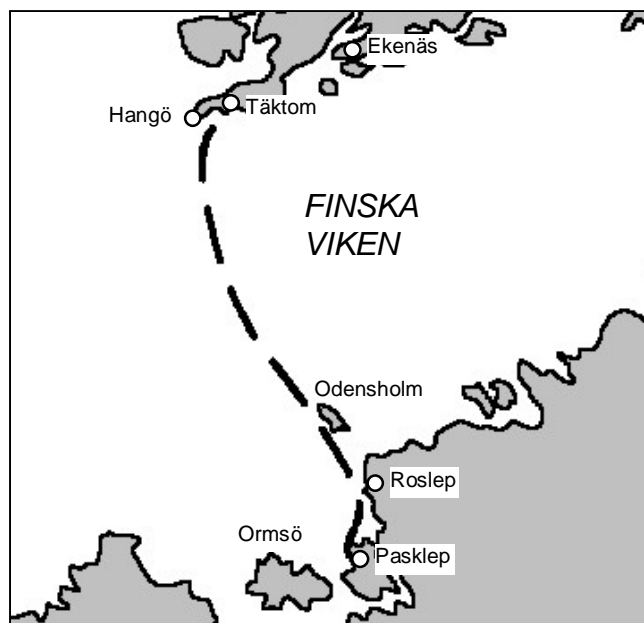
Den 13 mars 1796, tidigt på morgonen, gick Dückers Matths, 48 år gammal, hans son Anders, 19 år, och Christians Christian, 17 år, tillsammans med Christians Matths ut på isen vid udden Tällnäs nära Pasklep för att fånga säl. Det blåste emellertid upp en sydlig vind som avlägsnade drivisen från stranden. Christians Matths fann möjlighet att under nöd och ångest rädda sig till stranden; men de övriga tre fördes på isen ut på det öppna havet, och fastän man senare har sett dem och hört dem ropa på hjälp utanför Roslep och vid Odensholm, så har man ändå dels varit för senfärdig, dels har man på grund av den fruktansvärda stormen inte kunnat hjälpa dem.

NB. Denna gång kan de tre som avlidna angivna personerna strykas från listan över döda. Ty de kom mot all förmodan, tillsammans med fem män från Ormsö, till de finska skären, där Guds underbara försyn räddade dem, levande och friska, tillbaka till deras fosterland. Om sin nöd och Guds hjälp berättar de följande:

Den 13 mars, vid middagstid, kom de vid god väderlek till stranden vid Roslep, och då de på stranden, från vilken de var på ett avstånd av knappt två stenkast, uppmärksammade en pojke, så ropade de till honom om hjälp. Då denne visserligen sprang mot byn, men vände om på halva vägen och blev stående bakom träden, så sprang de på isen till Odensholm, där de på eftermiddagen, en halv verst (ca 500 m) från land, såg människor på stranden, för vilka de tillkännagav sin nöd både genom rop och tecken. Då även här hjälpen förvägrades dem, vände de åter mot Spithamn; också här kom det öppna vattnet snart dem till mötes. Medan det nu började storma, och även natten kom, så hade de inget annat val än att lägga sig på isen och söka sig skydd mot ovädret under de upptornade isflaken och att tålmodigt vänta på sitt öde. Redan vid midnatt var de inte långt från något som de uppfattade som sälar och den 14 mars, då det började

dagas och de borstade av sig snön som de hade blivit täckta av, såg de till sin glädje på avstånd ytterligare fem män, som kom från Ormsö och befann sig i samma nöd som de, komma emot dem på snön och isen. Snart såg de att de var vid fyrbåken på Odensholm, en fjärdedels verst (ca 250 m) från land på västsidan, och att några människor ilade dem till hjälp i en båt, medan andra på stranden vinkade till dem att hålla sig på östsidan. Då detta emellertid var omöjligt för dem, och genom att odensholmarna inte kunde komma fram till dem på grund av de många isflaken, så måste de slutligen vid 10-tiden på förmiddagen lämna Odensholms kust, under det att de av den norrut snabbt drivande isen fördes ut på öppna havet. Därefter vandrade de under tre timmar omkring på isen, tills de äntligen hittade ett isflak av tillräcklig storlek och fasthet, på vilket de alla åtta satte sig för att under bön och gråt vänta på döden, efter vilket de högtidligt lovade bistå varandra till det sista andetaget.

Så fördes de över de brusande vågorna i Finska viken och svävade den 15 mars före gryningen under en timma i påtaglig fara; för deras flak hade slagits så i spillror att det knappast mer erbjöd plats för de åtta personerna, och de skummande havsvågorna strömmade med sådan kraft över deras huvuden att de knappt kunde hålla sig fast vid flaket, fastän de hade

Pasklepbornas färd (en sträcka av ca 100 km).

Karta: Göte Brunberg

omfamnat varandra och låg över varandra. Äntligen började drivisen stanna upp och hålla tillbaka de våldsamma vattenmassorna från deras murkna isfarkost - och vid gryningen såg de till sin icke ringa glädje fyrtornet på Hangö udde.

De lämnade alltså sitt isflak, och, våta och nedkyl-
da från huvud till fot, nästan vanmäktiga av ångest
och ansträngning, vandrade de ännu en hel dag i issör-
ja och vatten, tills de träffade på fotspår och följde
dem och äntligen vid solnedgången steg upp på det
finska fastlandet och nådde en liten by vid namn Täk-
tom fyra mil från Ekenäs. Här har de mottagits kär-
leksfullt av kristliga, gästfria människor och fått mat,
kläder och medicin och senare även fått arbete och
goda råd. Efter sex veckor fick de i sina händer en
från Läuflingen (*ort i Finland?*) ditforslad nucköbåt,
med vilken de seglade iväg den 23 april, klockan sex
på morgonen, och vid solnedgången kom de fram till
Kärslätt, varifrån de tre pasklepborna kom hem den

25 april, till stor glädje för de sina. Den 27 april, Qua-
simodosöndagen (*första söndagen efter påsk*), tacka-
des Gud med innerlig rörelse av hela församlingen för
detta underbara beskydd.

Carl Russwurm,
ur kyrkboken från Nuckö

(Översättning från tyska:
Göte Brunberg)

Männen från Pasklep var:

- *Mats Hansson, född 1750-07-01, död 1826. Bosatt på Dikersgården.*
- *Mats son Anders Matsson, född 1776-10-30, död 1831-11-04.*
- *Christian Johansson, född 1779-01-22, död 1801-11-28. Bosatt på Kristiansgården.*

Information från Estlandssvenskarnas kulturförening SOV

Minnesåret 2004

Kära medlemmar i Rickul-Nuckö Hembygdsförening!
Estlandssvenskarnas kulturförening Svenska Odling-
ens Vänner (SOV) har tillsammans med hembygdsfö-
reningarna beslutat att göra 2004 till ett nytt minnesår
- att fira våra 60 år i Sverige, på samma sätt som vi
1994 firade minnet av våra 50 år i Sverige. Många
minns säkert firandet av hembygdsdagen på Skansen,
som blev en stor gemensam manifestation av estlands-
svenskarnas sammanhållning och livskraft. Ni minns
kanske också att vi då tillsammans med esternas orga-
nisationer reste ett monument "Frihetens port" på Ma-
nilla holme på Djurgården som ett tack till Sveriges
folk.

Du som också är medlem i SOV har säkert redan
noterat detta. Tillsammans med oktobernumret av
Kustbon har vi skickat ut en jubileumsalmanacka för
2004 med vackra bilder från Estlands svenskbygder
och med notiser ur estlandssvenskarnas historia och
aktuella händelser under minnesåret. Almanackan är
en lämplig present eller julklapp till anhöriga och
bekanta. Om Du inte fått almanackan eller vill ha flera
exemplar att ge bort, kan Du beställa den från SOV:s
expedition (pris 75:- inklusive porto).

Varför fira ett minnesår?

Det har 2004 gått 60 år sedan flertalet av oss est-
landssvenskar kom till Sverige. Vi behöver påminna
oss själva och andra om vad som hände för 60 år se-
dan och vad som hänt under dessa 60 år. Jag ser fram-
för allt tre skäl till att fira ett minnesår.

1. Vi behöver påminna oss själva om att vi har en
gemensam historia och bakgrund och därigenom ma-

nifestera vår sammanhållning och gemensamma kultur
som en minoritetsgrupp i det svenska samhället - oav-
sett om vi är medlemmar i SOV eller i någon av de
olika hembygdsföreningarna.

2. Vi behöver också föra vårt kulturarv vidare till
de yngre generationerna estlandssvenskar. Vi som har
personliga minnen från Estland har nu nästan alla
uppnått pensionsåldern, och vi har därför ett stort an-
svar gentemot de yngre estlandssvenskarna. Det är de
som ska fortsätta traditionerna, om inte estlandssvens-
karna ska reduceras till notiser i historieböckerna eller
museiföremål.

3. Vi behöver också påminna det omgivande sam-
hället om vår existens, vår historia, bakgrund och vår
kultur. Trots våra 60 år i Sverige är många rikssvens-
kar förvånansvärt okunniga om vår existens och vår
historia. Ett minnesår ger oss goda möjligheter att
lyfta fram det estlandssvenska kulturarvet, och för-
hoppningsvis lyckas vi genom våra evenemang och
via massmedia sprida kännedom om vår unika histo-
ria.

Vad händer under minnesåret?

Låt mig här i korthet påminna om några evene-
mang under minnesåret. Till en del av dem får jag
kanske anledning att återkomma i följande nummer av
Medlemsbladet.

Hoppet av Spithamn

SOV ordnar ett seminarium om Hoppet av Spithamn
söndagen den 25 januari kl. 11-14 i våra lokaler på
Roslagsgatan 57. Där medverkar bl.a. Birgit Eldh och
rektor Sten Westerholm. Eftersom antalet platser är

begränsat krävs en anmälan i förväg. Först till kvarn ... (se kalendariet). Läs mer om Hoppet på sidan 11. En broschyr om Hoppet medföljer decembernumret av Kustbon.

Ett minnesmonument vid Dalarö brygga

Många estlandssvenskar och ester - bland andra Ilon Wikland - landsteg sommaren och hösten 1944 vid Dalarö. För att fira 60-årsminnet av denna händelse har SOV beslutat att tillsammans med Haninge kommun och en rad andra organisationer resa ett minnesmonument just vid Dalarö brygga. Utformningen av monumentet är ännu inte klar, utan en pristävling har utlysts. Vi har emellertid beslutat att starta en insamling till monumentet och hoppas få ihop minst 10 000:- kronor. Om Du är medlem i SOV, bidrar Du enklast till monumentet genom att med det inbetalningskort som Du betalar medlemsavgiften för 2004 skänka en gåva till monumentet. Om Du inte är medlem i SOV kan Du ge ett bidrag till att resa detta viktiga monument genom att betala in en summa på SOV:s postgiro nr 35 13 11-6 och ange på talongen "Dalarömonumentet". Jag hoppas naturligtvis att även många medlemmar i Rickul-Nuckö hembygdsförening vill bidra till monumentet. Det ger oss en möjlighet att för rikssvenskar och för all framtid påminna om vår historia och bakgrund.

Invigningen kommer att ske den 25 september 2004, och den kommer säkerligen att väcka massmedial uppmärksamhet. Jag återkommer i senare nummer av Medlemsbladet till programmet för invigningen och hoppas nu att Du vill medverka till att monumentet kommer till stånd.

Andra aktiviteter

Även SOV:s årsmöte den 20 mars kl. 13.00 i Eesti Maja kommer att präglas av vårt minnesårsfirande. SOV fyller nämligen 95 år och vi kommer att ge glimtar ur SOV:s historia.

Hembyggsdagen den 4 september kommer att förläggas till Nordiska Museet. Artur Hazelius, Nordiska Museets och Skansens grundare, var den förste i Sverige som samlade in föremål och dräkter från Estlands svenskbygder. En del av dessa hoppas vi kunna visa under Hembyggsdagen. Men vi kommer också att spegla vad som hänt med estlandssvenskarna både i Sverige och i Estland under dessa 60 år. Under Kyrkodagen den 23 oktober i Immanuelskyrkan kommer vi att ge glimtar ur estlandssvenskarnas religiösa liv i Sverige under 60 år. Välkommen att delta i dessa olika aktiviteter.

Framtiden

Ett minnesår är inte bara ett nostalgiskt tillbakablickande. Det ger oss också anledning att blicka framåt. Kommer vi att dö ut som folkgrupp och assimileras i det svenska samhället? Vi måste alla känna ett ansvar för att kunskapen om vår historia och vår kultur förs

vidare till yngre generationer och till det omgivande samhället. Firandet av minnesåret ger oss i de olika föreningarna möjligheter att manifesteras vår existens och vår livskraft. Medverka till detta!

Sven Salin, ordförande i SOV

SOV:s kalendarium våren 2004

25 januari kl. 11.00- 14.00	Seminarium om galeasen Hoppet av Spithamn i våra lokaler Roslagsgatan 57. Medverkande bl. a. Birgit Eldh och Sten Westerholm.
13 februari kl. 18.00- ca 21.00	Pubafton på Roslagsgatan. Ansvariga: Runöföreningen.
20 mars kl 13.00	SOV:s årsmöte i Eesti Maja, Wallingatan 32-34. Glimtar ur SOV:s 95-åriga historia.

Seminarier kostar 50 kronor. Lättare förtäring ingår. Anmälan senast den 19 januari till SOV:s expedition, tfn 08-612 75 99, eller med e-post till info@estlandssvenskarna.org

Markägare i Estland!

Seniorgruppen inom Rickul/Nuckö Hembygdsförening har gjort en hemställan till mig om ett samarbete med nuvarande och kommande lagfarter för de fastigheter, som nu ägs av estlandssvenskarna inom föreningens område. Det kan gälla återfående av mark, köp, försäljning, arv eller gåva. Jag har redan skaffat mig de erforderliga rutinerna i alla ärenden samt etablerat goda kontakter med notarie i Hapsal. Jag kan alltså lösa alla problem beträffande jordfrågor.

Jag bedriver denna rörelse i konsultform och är godkänd översättare.

Ring eller skriv så får vi talas vid!

FIE Katrin Schönberg
Endla 2B-16
90504 Haapsalu
Estland

E-post katrin.schonberg@mail.ee
Tfn +372 47 37339, mobil +372 55 24842

Medlemmar i Rickul/Nuckö Hembygdsförening får 15 % rabatt!

Observera att på grund av långa köer och semestrar i förvaltningsinstitutionerna på sommaren är det bättre att ordna markärendena på vintern.

Deportationen till Sibirien

Lemmi Tammesaar

(Fortsättning från föregående nummer)

Vintrarna var mycket kalla i Sibirien och jag hade ännu inte fått några filtstövlar. Sittande på lyftkranen förfrös jag mina fötter så pass allvarligt att jag hade svårt att stå. Jag hade fått nervskador i fotsulorna. Läkarna behandlade fötterna på olika sätt, men förbättringen gick mycket långsamt. Jag var tidvis på sjukhuset, tidvis hemma. Arbetsgivaren betalade en liten sjukpenning, jag hade ju fått ett sjukintyg. Hemma gick jag ibland på knäna, vanligen dock med kryckor för att det gjorde ont att stå på fotsulorna. En äldre tysk man råkade höra om min belägenhet och gav mor rådet att skaffa hästgödsel i en hink, hålla hett vatten på och hålla fötterna i sörjan. Den skulle hållas så varm som fötterna tålde. Vi provade den metoden. I utkanten av stan fanns ett stall och mor hämtade hästgödsel därifrån varannan dag. Tro det eller inte, men det blev en märkbar förbättring. Besvären kom ibland tillbaka, vanligen på sommaren, men det blev aldrig mera så illa att jag skulle behöva gå med kryckor.

I samband med detta kommer jag ihåg en händelse från min skoltid hemma. Jag hade fått något slags skorv på hela huvudet. Därför klipptes håret av och så kort som det bara gick med handmaskinen. Jag bar då huvudduk och var mycket olycklig. Andra barn började kalla mig med pojknamn - vanligen Jopre Lembit. Någon berättade för mor att man skulle prova att smörja in hårbotten med uppblött hönskött. Jag var genast med på detta, jag var beredd att göra vad som helst för att få normalt flickhår och slippa huvudduken. Så satt vi med mor varje kväll vid spisen i eldskenet och mor geggade uppblött hönskött på mitt huvud. Men resultatet var förvånande. Skorven började liksom lossna, blev mindre och håret började växa ut. Vad lycklig jag var för att få håret tillbaka, och vilket hår sedan, tjockt och vackert. Så har jag blivit impregnerad med gödsel både upptill och nedtill. Det är väl därför som jag är så frisk och stark.

På väg till arbetet träffade vi flera ester som också hade skrivit treårskontrakt med byggföretaget. De deporterade var ju strödda över hela Sibirien. Under 1956 började många anhöriga till de förvisade att skriva till myndigheterna om att de deporterade skulle få återvända hem. Även våra släktingar i Estland skrev ansökningar och sände skrivelser till olika instanser. Och så plötsligt fick vi kallelse att hämta våra pass. Det var första gången jag såg ett sådant dokument. Dittills hade vi endast ett papper med namn och

födelsedatum o.dyl. som legitimation. Vi var tvungna att en gång i månaden besöka kommandanturen för att visa att vi fortfarande var kvar där, annars började myndigheterna leta efter oss. Mor och min syster Luule var nu automatiskt fria att resa hem, men jag hade ytterligare enligt kontraktet ett år kvar att arbeta på bygget. Jag var sjukskriven just då och visste att ingen på arbetsplatsen skulle sakna mig så snart, så jag tog risken och åkte iväg tillsammans med mor och Luule. Som tur var så var det ingen kontroll på vägen och vi kom lyckligen fram till Tallinn den 7 januari 1957.

Vår Sibirienresa varade således, sånär som på två månader, åtta år. Hemresan blev ganska dyr, det var ju 5 000 km att åka. Det kändes konstigt att kliva av tåget i Tallinn och höra meddelanden på estniska från högtalarna och nästan överallt kunde man tala och fråga på estniska. Min egen estniska var en aning osäker, jag började på estniska men gick automatiskt över till ryska. Nu fortsatte vi med lokaltåget till Hapsal. Mormor bodde kvar på Bränngården i Sutlep och där bodde även mina tidigare hemkomna yngre systrar. Där samlades vi nu alla. Återseendets glädje går inte att beskriva.

Vi hade kommit tillbaka till hemlandet, men något hem eller hus hade vi inte mera. Efter vår deportering hade det bildats kolchoser, så även i Sutlep. Vår ladugård var nu kolchosens svinstia. I vårt kök kokade man mat åt grisarna. Eftersom boningshuset och ladugården var sammanbyggda så var det givetvis praktiskt. Vi visste redan att bostadshuset hade förfallit, för vi hade några år tidigare fått ett foto av vårt hem sänt till oss i Sibirien. Den bild som mötte oss i verkligheten var obeskrivligt upprivande. Nu var huset helt utan tak och genom de glesa väggbjälkarna hade man fri utsikt ut. Det var ju en äldre byggnad, men ladu-

Jopregården 1954. Till vänster vishuset, i mitten bostadshuset och till höger ladugården.

gårdsdelen var tämligen ny. Far skulle bygga ett nytt bostadshus, timmerstockarna var redan framtagna, men ödet ville annorlunda. Vart våra stockar tog vägen vet jag inte. Far hann bygga färdigt en ny stor bastu. Den var kvar. Höladan var emellertid borta. Mina systrar frågade kolchosordföranden om de kunde ta gammalt virke som var kvar av bostadshuset till ved åt mormor, men det fick de inte. Något senare revs allt ändå med hjälp av maskiner och kördes ihop till en hög av rivningsbråte. Vi hade en stor fruktträdgård, men även äppelträden skuffades omkull med bulldozer i en hög. Det var vemodigt att se platsen där vårt barndomshem och våra lekplatser hade varit.

Vårt bohag, det som blev kvar av vårt hem efter deporteringen, hade lämnats in till Sutleps affär för försäljning. Traktens folk fick köpa vårt lösöre. Vem fick intäkterna? Efter vår återkomst fick vi så småningom veta vem som hade köpt de större sakerna. Mor ville köpa tillbaka vårt runda bord och buffén, men det fick hon inte. Däremot beredde oss familjen Plooman i Sutlep en mycket glädjande överraskning. De hade köpt vår soffa och hemorgeln och förvarat dem i avsikt att vid tillfälle ge eller eventuellt sända dem till oss. Nu skedde överlämnandet vid en oförglömlig välkomstfest.

Vi skulle ordna diverse formaliteter med inskrivning på bostadsorten. I Sibirien kallades jag Lena, så även nu. Enligt passet var jag Lemma, de skulle ju alltid ha ett a på slutet av kvinnonamn. Jag ville emellertid byta passet för att få mitt riktiga namn. Man skulle också uppge nationalitet och det kunde man välja nu. Om jag hade velat så hade jag kunnat vara svensk, men jag kunde ju inte ett ord svenska och så fick det vara. Men min yngsta syster och min moster är svenskar enligt passet.

Jag hade tur med min flykt från Sibirien. När mitt pass skulle skrivas ut i Hapsal upptäcktes det att i passet saknades "utskrivning" från utflyttningsorten i Sibirien. Jag berättade att det var första gången i livet som jag såg ett pass och när vi blev fria så stack vi omedelbart därifrån – att det skulle vara en utskrivningsstämpel i passet hade jag då ingen aning om. Dessutom upptäckte de att i mors pass saknades den utfärdande milischefens underskrift. Eftersom mor själv inte kunde sända tillbaka sitt pass med begäran om underskrift, så skulle milisens passavdelning göra det. Det var tur för mig, för de återsände även mitt pass på samma gång. Efter en tid kom våra pass tillbaka med nödvändiga stämplatser och underskrifter. Några år senare begärde jag eftersändning av min arbetsbok, som jag också fick utan krångel. På detta sätt lyckades jag komma hem från Sibirien ett år tidigare med även formellt alla dokument i bästa ordning.

I Sutlep hade vi varken hem eller arbete, så vi flyttade till Hapsal. Jag hade fått arbete vid ett ryskt barn-daghem där jag delade ut mat och städade. Jag fick

också bo där i ett litet rum med kök som jag delade med en annan flicka. Mor fick arbete som sjukvårdare i barnsjukhuset. Hon fick bo hos sin syster. Samma år, 1957, konfirmerades vi alla fyra systrar. Den allra yngsta av oss, Evi, var då inte fyllda 17 år, så för henne fick vi skaffa särskilt tillstånd från Tallinn. I konfirmlärläro gick vi på Nuckö. Även vår lärare, pastor Hiisjärvi, kom dit från Hapsal. Vi var 37 konfirmander det året. I december gifte jag mig.

Mor trivdes inte med stadslivet, hon tyckte dessutom att hon var sin syster till last. Ett litet hus bredvid mormor i Sutlep var ledigt och mor fick hyra det. Hon fick arbete som brevbärare. Posten kom till Nuckö kommunalhus, där hämtade hon den och delade ut den till adressaterna. Vanligen cyklade hon, men på vintern körde hon häst och släde. Senare fick hon arbete vid Nuckö sjukhus som kokerska. Sjukhuset var då inrymt i Sutleps skolhus, där verksamheten började 1963 med 15 vårdplatser och 15 anställda. Skolhuset fungerade som sjukhus till 1977. Min äldsta syster Luule arbetade i Hapsals sanatorium, hon delade ut mat till patienterna. Hon gifte sig snart och flyttade till Kohtla-Järve där hon fortfarande bor. I barndaghemmet var jag arbetskamrat med ordförandens fru. Hon ordnade en anställning åt mig i Hapsals stadsförvaltning (Hapsals exekutivkommitté) som kontorist och maskinskriverska. De var ryssar men mycket fina människor. Min baktanke med denna anställning var att få en egen lägenhet. Det var just stadsförvaltningen som fördelade dem och min förhoppning var att de egna anställda skulle kunna få förtur. Tyvärr tog ordförandens mandatperiod slut och man valde en ny, en estländare som hette Eduard Tuul. Den mannen hade ingen som helst utbildning, men på den tiden var det viktigt att man var medlem i kommunistpartiet, och det var han förstas. Om rättstavning hade han mycket klara kunskaper, men han kunde i alla fall skriva sitt namn. Hans handskrivna utkast, som jag skulle renskriva på maskin, var skrämmande dåliga, men det viktiga var ju ändå partimedlemskapet. Partiet ordnade allt. På lägenheten fick jag vänta tre år. Ordföranden misstänkte nog att jag skulle säga upp mig så fort som jag fick egen lägenhet, men sådan var ju också i verkligheten min plan. Stillasittande arbete trivdes jag inte riktigt med. Av en tillfällighet fick jag veta att en lägenhet blev ledig efter en officersfamilj för att mannen fick en annan kommendering. Efter mycket om och men fick jag lägenheten och när alla formaliteter var klara sade jag upp mig. Sedan en tid hade jag haft en ny arbetsplats i beredskap. Grannfrun var nämligen chef för den tekniska avdelningen i konfektionsfabriken "Sulev". Jag fick platsen som kontrollant med uppgift att kontrollera kvaliteten på färdiga produkter.

Livet i stan fungerade ganska bra men äktenskapet var olyckligt. Jag härdade ut några år men till slut flyttade jag med barnen till Sutlep. Sonen var då 16

och dottern 10 år. På landet behövde man mjölkerskor och i Sutlep byggdes det nya bostadshus. Där fick vi en trerummare med indraget vatten, både varmt och kallt. Sådan lyx hade vi inte i stan, vatten fick vi ta från en borrhållning på gatan och bära upp längs en spiraltrappa till andra våningen. Ladugårdsarbete var just inget arbete att lovprisa, men det fick duga. Då mjölkade vi redan med maskiner och det var ju stor skillnad mot förr när man handmjölkade. När jag började där bestod min grupp av 34 kor att mjölka. Senare byggde man mjölkstationer och man kunde ta 10 kor åt gången. Grupperna var då större, maximalt 143 kor. Mjölkningsmedel med alla förberedelser tog över 5 timmar, det var halva arbetsdagen. Med morgonmjölkningsstartade vi klockan 24. Sömnen blev förstås lidande, den sammanhängande tiden var för kort. Barnens lek på gården var ofta en alltför tidig väckningssignal. Men mjölk fick vi så mycket som vi behövde och det var ju ett bra tillskott till lönen. 1978 gifte jag mig för andra gången och flyttade då till Rickul. Därifrån åkte jag då och då till Sutlep och Dirslätt som avlösare när någon av mjölkerskorna eller ungdjursskötarna skulle vara ledig. Jag var även brevburare ett år. Jag hämtade posten på postkontoret i Bergsby för utdelning i omkringliggande byar. Ett år arbetade jag i skogsdistriktets fårhus i Rickul, de var påbjudna att hålla får. Under den ryska tiden tänkte makthavarna ut alla möjliga påhitt, så t.ex. skulle några byggnadsorganisationer även föda upp nötboskap. Så en vacker dag tyckte jag att jag hade jobbat nog och har väl tjänat in min pension, så nu stannar jag hemma och håller några egna kor. Den mjölk jag sålde till staten fick jag inte så mycket för, men ett litet tillskott var det ändå. Pensionen som jag fick var på den tiden den högsta möjliga – 120 rubel i månaden.

En makthavare på den tiden var "partorg". Han var helt enkelt kommunistiska partiets representant. En sådan fanns nästan i varje förvaltning och företag. När jag kom tillbaka från Sibirien var en rysslandsst, Aleksander Selge, partorg här vid Sutleps bysovjet. Kolchosledningen, som skulle bestå av jordbruks- och ekonomikunniga, hade ofta även en politisk ledare i form av partorg. Han hade mycket stor makt. Han lämnade uppgifter till säkerhetsorganet. Om någon t.ex. ville köpa bil, så behövdes hans underskrift som samtycke på ansökan. När vi sökte tillstånd att åka till Sverige och partorg inte tyckte att jag var värdig detta, så stoppade han resan genom att kontakta säkerhetsorganet. Partorg var säkerhetsorganets förlängda arm. Anonyma angivare och skvallrare, som förde vidare om någon sade eller gjorde något som kunde tolkas som statsfientligt, fanns överallt. Partorg visste man i alla fall vem det var. Milisen motsvarade nuvarande polisen. Närmaste milisstation var i Hapsal.

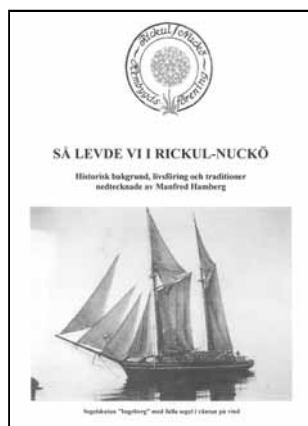
Jag minns inte exakt när far i Sverige började försöka få utresetillstånd för mor. Det dröjde flera år

innan det blev verklighet. Hon fick besöka partikommittéer och säkerhetsorgan, än i Hapsal, än i Tallinn. Far ansågs ju vara en förrädare och hade av någon ytterligare anledning ett fläckat anseende hos de sovjetiska makthavarna. Mor var emellertid mycket envis och ville verkligen veta vad far anklagades för. Hon ville se hur tjock hennes egen aktsamling kunde bli. Men så en vacker dag ringde någon till Birkas kommunalhus att mor kunde åka till Hapsal efter utresetillstånd och visum till Sverige. Tillstånd gavs först på tre månader, men de sade även att om hon trivdes i Sverige och ville stanna där så skulle hon ordna de nödvändiga dokumenten officiellt. Den 8 februari 1968 anlände mor till Sverige. Min yngsta syster hade besökt far redan 1966. Vid det andra besöket 1971 följde jag med henne och nästa år åkte de två andra systrarna. Far dog i april 1973. Mor och far fick alltså lyckan att bo tillsammans i fem år. Vi började besöka mor årligen, hon kom även till Estland flera gånger. Helt oväntat insjuknade hon och dog efter två veckor i september 1993. Jag var hos henne då. Mina föräldrar bodde i Eskilstuna och är begravda där.

En dag frågade kolchosordföranden om jag skulle kunna tänka mig att bo i Sutleps skolhus, för annars skulle det tomma huset bli helt vandaliserat. Vi åkte dit för att se om det var möjligt att ställa i ordning en lägenhet där. Huset var ganska förstört invändigt, det hade använts som logement för studenter på sommararbete, marinkårens ungdomsgrupper och liknande. Jag samtyckte till förslaget och man började samla ihop vad som fortfarande var helt i huset av fönster och dörrar och började reparera. Själv åkte jag till Sverige för att hälsa på mor. När jag kom tillbaka var det ingen hemma i Rickul. Jag tog mina saker och svärsonen körde mig till Sutleps skolhus. Jag ställde mina väskor i den nyrenoverade lägenheten och jag kände att det var mitt riktiga hem. Här har jag bott i tio år nu, de första åren alldeles ensam liksom i ett spökslott. Hösten 1996 arrenderade Nuckö kommun ut mer än hälften av utrymmena till ett finskt företag som tillverkar stoppade möbler. För närvarande arbetar här 28 anställda, däribland även jag som städerska och husvakt. För renovering av resten av huset har jag sökt medel från olika fonder och med bistånd av kommunen har vi nu ett bibliotek och sällskapsrum som kan användas för olika ändamål. Vanligen är det dock äldre människor som samlas här för handarbete, för att fira födelsedag eller helt enkelt för att träffas och sjunga sånger som vi sjöng under vår ungdomstid. Det är framförallt två årliga högtider som vi firar här, midsommar och jul. Om jag någon gång hittar en guldådra, då skulle jag även låta dra in rinnande vatten – då skulle livet vara som en blomsterfest.

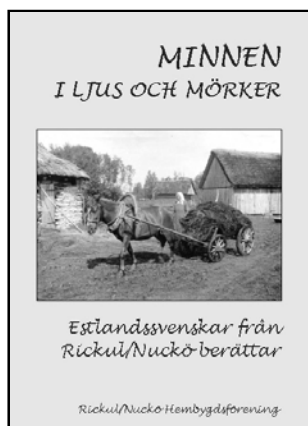
(Slut på berättelsen)

Julklappstips! Köp föreningens böcker!

Så levde vi i Rickul/Nuckö

Historisk bakgrund, livsföring och traditioner nedtecknade av Manfred Hamberg. Boken skildrar livet fram till 1944. 50 sidor. Ill. Tryckt 1997. Nytryck 2002. Pris 60:-.

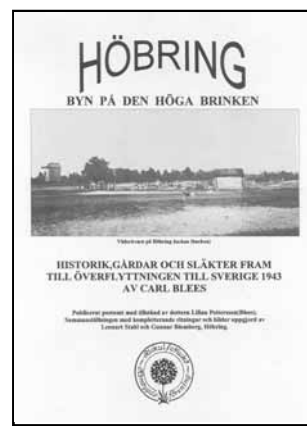
Minnen i ljus och mörker

Estlandssvenskar från Rickul/Nuckö berättar. Personliga berättelser som omfattar tidsperioden från 1860 och fram till överflyttningen 1944 samt även händelser från tiden i Sverige. 271 sidor. Ill. Tryckt 1999. Nytryck 2003. Pris 150:-.

Minnen i ljus och mörker - del 2

Rickul/Nucköbor berättar om vardagslivet hemma i Estland, livet i krigstid och flykten till Sverige. Berättelser även om den första tiden i Sverige och om återseendet med det gamla hemlandet efter att Estland åter blivit fritt. En emigrantberättelse ingår också. 275 sidor. Ill. Tryckt 2002. Pris 150:-.

Höbring

Byn på den höga brinken. Historik, gårdar och släkter fram till överflyttningen till Sverige 1943. Av Carl Blees. Sammanställning med kompletterande ritningar och bilder gjord av Lennart Stahl och Gunnar Blomberg. 55 sidor. Ill. Tryckt 1999. Pris 80:-.

Pärmar med dokumentation av bebyggelsen i Rickul/Nuckö 1993-2003

Det mångåriga arbetet med dokumentationen av byarna i Rickul/Nucköområdet har nu slutförts. Årets pärm omfattar byarna Enby, Birkas och Skåtanäs. Det finns fortfarande pärmar kvar från ett antal tidigare år. En detaljerad förteckning finns i Medlemsblad 4 2002. Pris 100:-.

Böckerna kan beställas på vår hemsida: <http://hem.passagen.se/rnhem>. De finns även att köpa på Expeditionen, Roslagsgatan 57, 1tr ned från gården. Öppet mån-tor 9-14. Kan även beställas per telefon 08-612 75 99 eller fax 08-612 77 85. Om böckerna skickas per post tillkommer kostnad för porto och emballage.

Ytterligare böcker med anknytning till Rickul/Nuckö

Einar från Rickul.

Einar Hambergs memoarer. 172 sidor. Person- och ortsregister. Illustrerad. Tryckt 1997. Medlemspris 150:-.

Österut med Barbara.

Bygderoman av Edvin Lagman. 212 sidor. Tryckt 1996. Medlemspris 150:-.

Udden - Minnen.

Edvin Lagman tar oss med på en vandring i minnenas landskap. 174 sidor. Tryckt 1997. Medlemspris 150:-.

På fjärran stigar.

En berättelse från andra världskrigets dagar av Herbert Lagman. 250 sidor. Tryckt 1998. Pris 100:-.

70 år sedan tillkomsten av Birkas folkhög- och lantmannaskola 1920-1990.

Listor och klassfoton över deltagarna i de olika årskurserna samt foton som visar hur skolbyggnaderna såg ut och som återger scener ur arbetslivet på skolan. Redaktör: Tomas Dreijer. 72 sidor. Illustrerad. Tryckt 1990. Pris 140:-.

Knutas-Erik - vallpojke.

Sven Borrmans historiska roman. 99 sidor. Tryckt 2000. Pris 100:-.